

5. Постанова КМУ від 13 червня 2012 р. № 671 «Деякі питання реалізації в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/671-2012-%D0%BF>.
6. Guidelines on Open Government Data for Citizen Engagement Partnership [Електронний ресурс] // Department of Economic and Social Affairs : [сайт]. United Nations, 2013. URL: <http://workspace.unpan.org/sites/Internet/Documents/Guidelines%20on%20OGDE%20May17%202013.pdf> ogp.
7. OGP Research Agenda 2017-2018 [Електронний ресурс] // Open Government Partnership : [сайт]. URL: <https://www.opengovpartnership.org/resources/new-ogp-research-agenda-2017-2018>.

УДК 94 316.752

Рудяков П. М.

НЕ БЛУКАТИ У ТРЬОХ ВЕРБАХ: ЦІННОСТІ – НОРМИ – ПРАКТИКИ

Ставиться питання про важливість співвіднесення декларованих цінностей і ціннісних критеріїв з уявленнями, формованими на їхній основі, а також з моделями й алгоритмами їх практичного втілення у реальній діяльності людини та суспільства через норми та практики.

Ключові слова: цінності, інтереси, уявлення, норми, практики, моделі, «експорт цінностей».

Pavlo Rudyakov. Do not get lost in three willows: values – norms – practices. The author raises the question of the importance of correlating declared values and value criteria with representations formed on their basis, as well as with models and algorithms for their practical implementation in real human and society activities through norms and practices.

Keywords: values, interests, ideas, norms, practices, models, «export of values».

У новітній час цінності перетворилися на одне з тих понять і категорій нематеріального гатунку, про які ледь не частіше всього згадують, на які посилаються найрізноманітніші суб'єкти найрізноманітніших процесів у найрізноманітніших ситуаціях на найрізноманітніших рівнях, включаючи політиків і державних діячів. Політизація ціннісної проблематики привнесла до теми додаткові моменти. Чи то но-

ва – постмодерна – історична доба внесла корективи до відомих із сивої давнини розкладів, котрі тривалий час лишалися у майже «законсервованому» стані, не виявляючи схильності до змін відповідно до віянь та потреб історичного моменту? Чи справа не так в особливостях доби, як у розвитку власне аксіологічної проблематики в душі «переоцінки цінностей»? На це вказав Ф. Ніцше, закликавши відмовлятися від цінностей, котрі втрачають свою креативність. Як би там не було, фактом залишається факт: на наших очах цінності й усе, що з ними так чи інакше пов'язано, остаточно залишивши царину метафізики й «чистої» теорії, міцно розташувалися у сфері практики та практичної політики. Є, гадаємо, підстави стверджувати, що про цінності з деяких пір почали згадувати, до них взяли апелювати переважно у прикладному аспекті, маючи на увазі не так їхній дійсний зміст, як можливість використання з певною метою.

Захист цінностей, їхнє просування за межі традиційної, історично окресленої локалізації, почали використовуватися як інструмент впливу одних сил на інші, як важіль підпорядкування других – першим. В ім'я цінностей, під дедалі гучніший гомін публічних балачок про цінності у сучасному світі твориться чимало такого, що не має до ціннісного дискурсу жодного відношення або ж штучно притягується до нього шляхом надто довільних інтерпретацій. «Коли Вудро Вільсон увів Сполучені Штати в Першу світову війну, він вихвалявся, що зробить світ безпечнішим для демократії, – пише К. Кокер, – але хто, запитував філософ Макс Шелер (Max Sheler), зробить демократію безпечнішою для світу?» [1, с. 36]. Питання, як покаже час, виявиться надзвичайно актуальним: під гаслом «захисту» або «встановлення» демократії у ХХ і на початку ХХІ ст. відбудеться низка трагічних подій. Замість слова «демократія» у формулювання М. Шелера, яке цитує К. Кокер, можна було б поставити слово «цінності». Із цією категорією відбувається те ж саме, що й з «демократією».

Проблема безпеки цінностей, коли під нею розуміти примусове нав'язування одним суб'єктом іншому суб'єкту чи суб'єктам певного набору поглядів та уявлень в якості норми або директиви задля досягнення ним певних цілей, які не співпадають з цілями «жертв» ціннісної експансії, набуває ще більшої ваги, ще більшої значущості у контексті активізації зусиль певних глобальних сил протиставленні цінностей «наших» та «не наших». «Наші», природно, проголошуються не лише єдино правильними, а й універсальними. На «не наші», навпаки, навішується ярлик неправильних, шкідливих, таких, від яких їхні носії мають неодмінно відмовитися на користь

«наших». Гра нерідко супроводжується представленням «наших» як беззаперечного й безальтернативного Добра, «не наших» – як Зла.

Незважаючи на те, що аксіологія як теорія цінностей розробляється з давніх-давен і нині привертає увагу численних мислителів та дослідників (філософів, соціологів, психологів, політологів, а також тих, хто працює у міждисциплінарному дискурсі), єдності щодо її фундаментальних категорій немає. Лишається і багатозначним, і дискусійним поняття цінності, відомо понад ста його дефініцій.

Разом з тим, факт реального існування цінностей як таких жодних сумнівів не викликає. Щодо цього має місце консенсус: конструкти, які прийнято визначати як «цінності», існують, їхня значущість як фундаментальної засади розвитку людини, суспільства, націй, держав є великою. Такою, що, як вважає дехто, вартобуло б поглянути на цінності чи то як на одну з рушійних сил історії, чи, щонайменше, на одну з фундаментальних цивілізаційних ознак. До думки щодо того, що в основі сучасного колективного Заходу як цивілізації лежать спільні цінності, навряд чи знайдеться багато негативних коментарів чи, тим більше, заперечень.

Виходячи з логіки нашої статті, звернемо увагу на утилітаристський підхід. Його прибічники – Дж. Дьюї, Р. Б. Перрі, Р. Брандт, Д. Брейбрук та ін. – схильні вважати цінностями все, що служить реалізації потреб та інтересів [2]. Таке розуміння впливає якраз з прикладного погляду на цінності, про який ішлосявище, й, незважаючи на відзначену опонентами односторонність і обмеженість, дозволяє, з одного боку, запобігти абсолютизації цінностей в їхньому суто абстрактному трактуванні, з іншого, – вмістити це поняття до ширшого контексту, актуалізувавши його зв'язок з іншими поняттями, поза якими будь-які міркування про цінності опиняються під загрозою критичного відриву від практичного боку реальної дійсності.

Проблема співвідношення цінностей та інтересів, зокрема в тій частині, яка стосується визначення первинності/вторинності перших або, навпаки, других, заслуговує на окрему увагу. До уявного трикутника у цьому випадку включаємо, по-перше, власне цінності, по-друге, – уявлення та погляди (у наступному викладі уявлення), по-третє, – норми та практики. Цінності утворюють фундамент для формування, з одного боку, уявлень, поглядів, з іншого, норм, практик. Спираючись на таке потрактування, можна графічно представити згадані поняття в їхньому взаємному співвідношенні у вигляді такої собі ціннісної піраміди. Цінності – підґрунтя, від них вгору йдуть залежні від них уявлення, норми, практики, а також символи. Ідеальний

варіант взаємодії рівнів «ціннісної піраміди» – це вертикальний зв'язок знизу вгору, заснований на рівновазі й гармонії. Ті ж самі цінності виявляють здатність породжувати різні уявлення, норми, практики. Така амбівалентність зумовлює різного роду конфлікти навіть всередині гомогенних із ціннісного погляду співтовариств. Підґрунтя «піраміди» спирається на певну опору, розташовану на умовному «нульовому» рівні. Цією опорою є інтереси. Характер і особливості уявлень, норм, практик визначаються не одними лише цінностями, а спільною дією цінностей та інтересів.

Істотний вплив на «піраміду» загалом, на кожен з її рівнів та елементів і на все те, що в ній відбувається, здійснюють обставини контекстуального плану. Одним з найважливіших слід, мабуть, вважати контекст впливів і традицій. Комбінація із цих факторів визначає той конкретно-історичний варіант, у рамках якого відбуваються актуалізація ціннісно-інтересної або інтересно-ціннісної моделі й визначення її магістрального вектору. Впливи мають зовнішній по відношенню до суб'єкта характер, традиції є складовою його власної внутрішньої структури. Крім того, впливи, як правило, діють синхронно, тоді як традиція підключає до синхронії пласт діахронії. Зовнішні впливи й традиція можуть перебувати у стані відносної рівноваги, але можливий варіант їхньої взаємодії, за якого одне переважає над іншим або навіть домінує над ним.

Цінності мають низку властивостей. Вони консервативні, конкретно-історичні, системні, відносні, а не абсолютні. Відносність цінностей відкриває простір для маніпуляцій: за певних обставин певні суб'єкти, шукаючи вигоду для себе, мають змогу на певний час «забувати» про певні цінності, примусово виключати із вжитку або ж, адаптуючи до власних потреб і прагнень, фактично знищувати їх.

Разом з тим, повністю відкидати або заперечувати якісь з традиційних цінностей, відверто зізнаючись у цьому, ніхто ніде не наважився. Справа у більшості випадків обмежувалася переосмисленням. Такий підхід на певному етапі розвитку людства набув ознак історичного імперативу.

Першим temu підняв Ф. Ніцше, висунувши на порядок дня філософської думки проблему «переоцінки цінностей». І не лише висунувши, а й позиціонувавши її в якості ключової на підставі висновку, згідно з яким у новій історичній добі – добі модерності – будь-яка цінність, успадкована з минулих епох, стає умовною, застарілою, такою, яка потребує переосмислення і «переналаштування».

Переосмислення цінностей, не кажучи вже про їхню переоцінку, – це процес надзвичайно непростий, конфліктогенний, пов'язаний із ситуаціями, в яких зіткнення різних поглядів, оцінок виявляється неминучим. Історичний досвід свідчить, що у переважній більшості випадків спроби переоцінки цінностей супроводжуються розколом суспільства щонайменше на дві частини, представники однієї з яких підтримують новації, тоді як опоненти відстоюють те, що пройшло випробування часом і закріплено традицією. Зіткнення старого з новим, як правило, не минає мирно, провокуючи різного роду конфлікти та створюючи найрізноманітніші колізії.

Особливої гостроти подібні процеси й явища набувають в епоху постмодерності, коли цінності, релятивізуючись, поступаються місцем інтерпретаціям. Замість переосмислених і переоцінених, але все-таки історично закріплених цінностей, на панівні, домінуючі ролі висуваються, з одного боку, ціннісний релятивізм, з іншого, – ціннісна риторика, не підкріплена або недостатньо підкріплена практикою. Перший означає фактичну відмову від ціннісного підґрунтя суспільного й індивідуального буття, формування загальної атмосфери негласного знецінення базових цінностей. Друга утворює дискурс, в якому публічні апеляції до цінностей використовуються як заміна для самих цінностей, декларація підміняє суть, спотворює її. Відтак створюються умови, за яких однакові цінності або, точніше, однаково декларовані цінності реалізуються в різних наборах норм, в різних практиках. Вплив на вибір таких наборів здійснюють різноманітні фактори, починаючи від історичної доби та її особливостей і закінчуючи інтересами. Мають значення й інші обставини, такі, приміром, як впливи або політична (внутрішньо-, зовнішньополітична, геополітична) доцільність.

Гарний приклад впливу історичної доби та конкретно-історичних умов і обставин на інтерпретацію цінностей наводить у книзі «Французька доля» Е. Земмур. «Коли у вас найбільше в Європі населення й гігантська армія Наполеона, права людини є дуже гарними, їх можна поширювати на всіх, – пише він. – Але коли ви складаєте один відсоток населення світу, а під вашими дверима півтора мільярди африканців, які хочуть приїхати до Франції, прикриваючись правами людини, тоді ці самі права є злом, є смертю для Франції» [3, с. 45]. На підставі такого підходу французький публіцист формулює принципове для його країни завдання: захищатися від зовнішніх викликів і загроз без надто міцної прив'язки до цінностей. Порятунок Франції, на його думку, є за наявних обставин і в даних контекстах більш важливим, ніж формаль-

не дотримання традиційних цінностей. Маємо, отже, інтерпретацію цінностей, близьку до згаданого утилітаристського підходу.

Використані джерела та література:

1. Кокер К. Сумрак Запада / прев. на српски. Београд, Досије, 2006. 222 с.
2. Алексеева Т. А. Современные политические теории. Опыт Запада (курс лекций). М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2000. 479 с.
3. Селезнева А. В. Политические представления и ценности россиян. М.:Изд-во Московского университета, 2012. 224 с.

УДК 008 + 316.647.5 (574)

Акберген А. И.

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ЦЕННОСТЬ: ОПЫТ КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА

В статье рассматривается теория культурного релятивизма как наиболее характерная для обществ либерально-рыночного характера, постмодернистской культуры; анализируется модель толерантности в рамках культурного релятивизма. Выделяются проблемы толерантности в современном казахстанском обществе; подчеркивается, что толерантность, которая зиждется на принципах равенства и автономии, дает возможность для полноценного развития культуры, а не ее консервирования.

***Ключевые слова:** казахстанское общество, толерантность, культурный релятивизм, мультикультурность, полиэтничность, поликонфессиональность.*

Ablai-khan Akbergen. Tolerance as value: experience of the Kazakhstan society. The article deals with the theory of cultural relativism as the most characteristic for liberal-market societies, postmodernist culture; The model of tolerance within the framework of cultural relativism is analyzed. The problems of tolerance in modern Kazakhstan society are highlighted; emphasizes that tolerance, which is based on the principles of equality and autonomy, provides an opportunity for a full- fledged development of culture, not its canning. The ways of solving the problem are proposed.

***Keywords:** Kazakhstan society, tolerance, cultural relativism, multiculturalism, polyethnicity, polyconfessionality.*